

Latvijas Universitāte

Jānis Kārklīš

**Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie
virzieni**

Promocijas darba kopsavilkums juridisko zinātņu doktora zinātniskā
grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes civiltiesību apakšnozare

Rīga, 2006

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedrā no 2003.gada līdz 2006.gadam

- Darba raksturs: juridiskās zinātnes nozare – civiltiesiskās zinātnes
- Darba vadītājs: prof. Dr.habil.iur. K.Torgāns, Latvijas Universitāte
- Darba konsultants: prof. Dr.iur. Nis Jul Clausen, Dienviddānijas Universitāte,
Dānija (Syddansk Universitet, Denmark)
- Darba recenzenti: 1) prof. Dr.iur. O.Joksts, Latvijas Policijas akadēmija
- 2) asoc.prof. Dr.iur. Nina Legind, Dienviddānijas Universitāte,
Dānija (Syddansk Universitet, Denmark)
- 3) prof. Dr.iur. J.Rozenfelds, Latvijas Universitāte
- Darba aizstāvēšana: 2007.gada 22.februārī, plkst. 15:00
Latvijas Universitātes Juridiskās zinātnes promocijas
Padomes atklātajā sēdē, Rīgā, Raiņa bulv.19, 8.telpā.
- Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes
bibliotēkā, Rīgā, Kalpaka bulv. 4.
- Promocijas padomes priekšsēdētājs: prof. Dr.iur. J.Rozenfelds
- Promocijas padomes sekretārs: prof. Dr.iur. I.Čepāne

VISPĀRĪGS PROMOCIJAS DARBA APRAKSTS

Promocijas darba raksturs

Promocijas darbs ir zinātnisks pētījums „Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni”, kurā iespējami pilnīgi un vispusīgi analizēti līguma pārkāpuma tiesisko seku iespējamie modernizācijas risinājumi LR Civillikumā. Izvirzītais problēmjautājums skatīts, izmantojot salīdzinošo, analītisko un induktīvo pētīšanas metodi, kā arī tiesu prakses analīzes metodi. Darbā plaši apkopota un analizēta Latvijas un ārvalstu tiesību zinātnes literatūra par pētāmo jautājumu. Darba rezultātā ir piedāvātas Latvijas zinātnei jaunas teorētiskas un praktiski pielietojamas atziņas, kā arī izteikti ierosinājumi tiesiskā regulējuma uzlabošanai līguma pārkāpuma tiesisko seku noteikšanā un piemērošanā

Promocijas darba mērķis

Darbā izvirzīti sekojoši mērķi:

- 1) izpētīt līguma pārkāpuma tiesisko seku regulējuma pamatprincipus kontinentālās Eiropas un anglosakšu tiesību sistēmās;
- 2) salīdzināt līgumtiesību regulējuma pamatprincipu izpratni un praktisko pielietojumu dažādās valstīs un tiesību sistēmās, šo sistēmu modernizācijas virzienus;
- 3) izpētīt līgumtiesību normu modernizācijas procesus un virzienus Eiropas Savienības kontekstā;
- 4) izpētīt līgumtiesību principu modernizācijas centienus un akceptētos pamatprincipus tiesību zinātnieku vidū;
- 5) analizēt LR Civillikuma līguma pārkāpuma tiesisko seku un katra atsevišķā tiesību institūta regulējumu, un tā modernizācijas nepieciešamību;
- 6) izstrādāt priekšlikumus apzināto trūkumu novēršanai teorijā un praksē.

Tēmas aktualitāte un pētījuma zinātniskā novitāte

Pašlaik spēkā esošais Latvijas Republikas Civillikums tika pieņemts 1938.gadā. Lai gan šim likumam ir jau 68 gadi, praksē tas darbojas tikai aptuveni 15 gadus. Gandrīz 50 gadu pārtraukums Civillikuma darbības termiņā, kas saistīts ar Latvijas okupāciju, apturēja šā likuma attīstību un neļāva to pilnveidot atbilstoši laika garam. Arī laika posmā no 1992.-1993.gadiem, kad Civillikuma spēks tika atjaunots, šā likuma normas praktiski netika papildinātas vai uzlabotas. Skatoties no vēsturiskā viedokļa, jāņem vērā, ka pašreiz spēkā esošais Civillikums nav jauns normu kopums, kas tika radīts 1937.gadā, bet gan uzlabots 19.gs. civiltiesisko normu apkopojums.

Pēdējās dekādes notikumi saistībā ar pasaules un Eiropas līgumtiesību normu modernizāciju un unifikāciju, kā arī apstākļi, ka Latvijas Civillikums lielā mērā ir 19.gs. un vēl agrāku gadsimtu juridiskās domas atspoguļojums, liek aktualizēt jautājumu: vai Latvijas saistību tiesības atbilst jaunākajām līgumtiesību prasībām un to mainībai?

Ņemot vērā, ka Civillikums kalpo kā Latvijas civiltiesību sistēmas pamats, un dažās jomās jau eksistē moderni līgumtiesību akti, darba ietvaros līgumtiesību normu modernizācijas nepieciešamība tiek analizēta no vispārējo civiltiesību normu aspekta. Tā kā Latvija ir Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalsts un tai ir jāiekļaujas vienotā ekonomiskā sistēmā, kā arī lielā mērā vienotā tiesiskā sistēmā, jautājums par

līgumtiesību normu modernizāciju ir kļuvis jo īpaši aktuāls šodienas Latvijai. Turklāt līgumtiesību normu modernizēšana un harmonizēšana ES dalībvalstu starpā ir uzdevums ne tikai Latvijai, bet arī visai Eiropai kopumā. Nopietns solis vienotas un mūsdienīgas Eiropas līgumtiesību veidošanā ir pieņemtās Eiropas Parlamenta rezolūcijas, kuru mērķis ir izstrādāt vienotu Eiropas privāttiesību likumu, kā arī vairākas Eiropas Komisijas pieņemtās direktīvas un daži izstrādātie neoficiāla rakstura līgumtiesību apkopojumi.

Darba ietvaros, raugoties no līgumtiesību normu modernizācijas aspekta, tiek apskatīta civiltiesisko aizsardzības līdzekļu koncepcija, kā arī tās pielietošanas priekšnosacījumi un ierobežojumi, kā arī sekas tās pielietošanas gadījumā. Darbā tiek salīdzinātas divu it kā formāli atšķirīgu tiesību sistēmu pieejas līguma pārkāpuma seku noteikšanā – anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas. Vienā no tām – anglosakšu sistēmā - galvenais uzsvars, definējot līguma pārkāpuma rezultātā iestājušās sekas, tiek likts uz civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, kurus cietusī puse var pielietot pret pārkāpēju. Otrā sistēmā galvenā uzmanība līguma pārkāpuma gadījumā tiek vērsta uz to, kāda atbildība iestājas pusei, kura nepilda savus pienākumus.

Darba analīzē galvenā uzmanība tiek vērsta ne tikai uz civiltiesisko atbildību, kas ir viens no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, bet arī uz visiem pārējiem cietušajam pieejamiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem. Līguma pārkāpuma tiesiskās sekas tiek aplūkotas no civiltiesisko aizsardzības līdzekļu aspekta, nevis no atbildības aspekta.

Analizējot starptautiskos dokumentus, kas regulē līgumtiesības, galvenais akcents likts uz Latvijas Civillikumu un saistošajiem starptautiskajiem līgumiem, kā arī uz standartiem, kas darbojas ES līmenī, tai skaitā par pamatu ņemot jaunākos sasniegumus Eiropas līgumtiesību unifikācijā un modernizācijā. Tā kā Latvija ir ES daļa, ES darbības līgumtiesību normu modernizācija un iespējamās attīstības perspektīvas ir ļoti svarīgas un nozīmīgas. Šā iemesla dēļ darba sākumā tiek aplūkota līgumtiesību modernizācijas un harmonizācijas nepieciešamība, centieni un iespējas ES, kā arī ar to saistītās problēmas.

Darba procesā analizēti esošie normatīvie akti Latvijā un ārvalstīs, izmantoti tiesu prakses materiāli, latviešu, angļu, vācu, krievu un nedaudz arī franču valodā izdotā juridiskā literatūra. Kopumā izmantoti 352 avoti (259 literatūras avoti, 93 normatīvie akti un tiesu prakses materiāli).

Pētījuma novitāti nosaka apstākļi, ka jautājums par līguma pārkāpuma tiesisko seku padziļinātu analīzi modernizācijas nepieciešamības aspektā iepriekš Latvijā nav analizēts. Darbā norādīti problemātiskie aspekti un ieteikti to risinājumi.

Promocijas darba teorētiskā nozīme

Darba teorētiskā nozīme izpaužas līguma pārkāpuma tiesisko seku un pielietojamo civiltiesisko aizsardzības līdzekļu jēdziena izpratnes problemātikas apzināšanā un jēdziena pazīmju, un tā pielietošanas teorētiskā analīzē, kā rezultātā radušās jaunas teorētiskās atziņas.

Promocijas darba praktiskā nozīme

Teorētiskās analīzes ceļā darbā ir izteikti vairāki priekšlikumi līguma pārkāpumu seku tiesiskā regulējuma uzlabošanai un modernizācijai.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Teorētiskās atziņas, kas gūtas darba izstrādes gaitā, ietvertas Latvijas un ārvalstu publikācijās un konferenču runās.

Publikācijas:

1. Kārklīšs J. Perspectives of Contract Law Modernisation in Latvia within Context of European Contract Law. Humanities and Social sciences. Latvia. 3 (40). University of Latvia. 2003.
2. Kārklīšs J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas virzieni vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanā (I). Likums un Tiesības. Nr.55, 2004.gada marts.
3. Kārklīšs J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas virzieni vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanā (II). Likums un Tiesības. Nr.56, 2004.gada aprīlis.
4. Kārklīšs J. Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005, Nr.15 (370).
5. Karklins J. Force majeure – Excluding Liability for the Breach of Contract in Latvia and Europe. Juridiske emner ved Syddansk Universitet. Jurist – og Okonomforbundets Forlag. Denmark. 2005.
6. Kārklīšs J. Līgumtiesību principu vienveidošana Eiropas jurisprudencē. Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.-21. gs. mijā. Rīga, 2006.

Dalība starptautiskās konferencēs

1. Kārklīšs J. Starptautiskā zinātniskā konference “Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā XX-XXI gs. mijā”. Konferencs materiāli „Līguma brīvības precizējumi Eiropas jurisprudencē”. 2003.gada 29.janvāris, Rīga.
2. Starptautiska koference Odensē (Syddansk Universitet), Orhūsā un Kopenhāgenā (Copenhagen Business School), Dānija. 2004.gads.
3. Kārklīšs J. Starptautiskā zinātniskā konference „Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc Eiropas Savienības (ES) paplašināšanās”. Konferencs materiāli „Atsevišķi līgumtiesību modernizācijas aspekti LR Civillikumā,„. 2007.gada 25.-26. janvāris, Rīgā.

Darbs vairākkārt apspriests LU Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedrā.

Promocijas darba struktūra un apjoms

Darbs strukturāli izstrādāts sekojoši:

- 1) ievads,
- 2) septiņas paplašinātas nodaļas,
- 3) kopsavilkums,
- 4) izmantoto avotu bibliogrāfiskais saraksts.

Kopējais apjoms – 10,5 autorloksnes.

Promocijas darba saturs

Ievadā atklāta tēmas aktualitāte, pētījuma priekšmets un metodes.

Pirmā nodaļa

Līgumtiesību izpratne un modernizācija Eiropā

Pirmā nodaļa veltīta jautājumam par līgumtiesību izpratni un modernizācijas centieniem Eiropā. Pēdējā laikā veiktie pētījumi saistībā ar Eiropas līgumtiesību

normu modernizāciju un unifikāciju, kā arī apstākļi, ka Latvija pievienojusies ES, liek jautājumu par līgumtiesību modernizāciju aplūkot visas Eiropas kontekstā.

Tā kā ES sekmīga iekšējā ekonomiskā darbība ir atkarīga arī no vienotu līgumtiesību izveidošanas, īpaši svarīgi ir veidot Eiropā saskaņotu izpratni par tām. Latvijas īstermiņa uzdevums šajā sakarā ir izprast jau notiekošo līgumtiesību normu harmonizācijas procesu būtību, attīstības virzienu un iespēju robežās ietekmēt šos procesus, vienlaikus uzlabojot savus nacionālos normatīvos aktus.

Šīs nodaļas sākumā tiek analizēta līdz šim paveiktā doktrinārā līgumtiesību unifikācija, kad salīdzinoši īsā laikā ir tapuši vairāki līgumtiesību principus sistēmiski apvienojoši dokumenti (UNIDROIT Principi, Eiropas līgumtiesību principi, Eiropas līgumu kodeksa projekts u.c.). Darbā analīzes ceļā ir secināts, ka, lai arī iepriekš minētie dokumenti ir vērā ņemams solis vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanas virzienā, tomēr tie pagaidām ir tikai akadēmiska rakstura materiāls, kas pušu tiesiskajās attiecībās ir piemērojams kā tiesību avots tikai gadījumā, ja puses par to ir vienojušās līgumā. Tādējādi, minēto dokumentu nenoteiktais juridiskais statuss nav drošs palīgs ES četru brīvību – preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustības brīvības - sekmīgā realizācijā.

Nodaļas turpmākajā daļā tiek analizēta ES institūciju loma vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā. Lai atrastu labāko risinājumu izvirzītā mērķa sasniegšanai, Eiropas Komisija izvirzīja četrus rīcības variantus un nodeva tos apspriešanai sabiedrībai:

- I. Nedarīt neko, tādējādi atstājot visu tirgus ekonomikas ziņā;
- II. Izstrādāt vienotus līgumtiesību principus, tādējādi mazinot nacionālo tiesību atšķirības;
- III. Uzlabot esošo ES normatīvo aktu kvalitāti un saskaņotību;
- IV. Pieņemt jaunu normatīvo aktu ES līmenī, kas regulētu visu dalībvalstu līgumtiesības.

Apkopojot visus viedokļus, Eiropas Komisija 2003.gadā izstrādāja dokumentu „Vairāk saskaņotas Eiropas līgumtiesības. Rīcības plāns”, kurā piedāvāja tālāko rīcības plānu vienotu Eiropas līgumtiesību normu izveidē.

Rīcības plāna pamatā ir 2. un 3. rīcības variantu tālāka attīstība, kas sastāv no trim uzdevumiem:

- 1) pašlaik spēkā esošo ES normatīvo aktu uzlabošana līgumtiesību jomā;
- 2) ES līgumu tipveida noteikumu izstrādes aktivizēšana;
- 3) turpmāka neoficiālo Eiropas līgumtiesību dokumentu izstrādes atbalstīšana.

Rīcības plānā nosprausto uzdevumu sasniegšanai Komisija ir apņēmusies izstrādāt t.s. „Vienotos norādījumus” (angl.val. - „*Common Frame of Reference*”), kuru uzdevums būs izveidot vienotu juridisko terminoloģiju un jurisprudences pamatkonceptus (principus), piemēram, zaudējumu definīciju, tiesiskās sekas līguma pārkāpuma gadījumā u.c. Otrs Vienoto norādījumu uzdevums ir veidot pamatu nākotnes Eiropas līgumtiesībām. Lai arī pagaidām nav pilnībā nosakāms Vienoto norādījumu saturs, tomēr Eiropas Komisija norāda, ka tiem jānosaka virzība sekojošos jautājumos:

- 1) tiem jāattiecas uz līgumtiesībām, t.i., uz visiem pārrobežu līgumu veidiem;
- 2) tiem jāregulē vispārējie noteikumi par līgumu noslēgšanu, spēkā esamību, interpretāciju, izpildi, neizpildi, civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem u.c.

Darbā secināts, ka, ņemot vērā Vienoto norādījumu neskaidro juridisko statusu (nav plānots, ka tie būs saistoši ES dalībvalstīm), jāsecina, ka Eiropas Komisijas izvirzītais uzdevums var nesasniegt gaidīto mērķi.

Otrs būtiskākais jaunums ES līmenī ir līgumu tipveida noteikumu izstrādes aktivizēšana. Saskaņā ar Rīcības plānu, līgumu tipveida noteikumu, kas būtu piemērojami visā ES, uzdevums būtu atvieglot pārrobežu darījumus un izvairīties no

nacionālo tiesību sistēmu noteiktām robežām. Eiropas Komisija norāda, ka līgumu tipveida noteikumu izstrāde ir pirmais reāli īsā termiņā sasniedzamais mērķis, par ko liecina apstākļi, ka jau pašlaik atsevišķu komersantu izstrādāti tipveida noteikumi tiek sekmīgi pielietoti visā ES. Šā iemesla dēļ Eiropas Komisija ir izvirzījusi mērķi izstrādāt nevis katras dalībvalsts līgumu tipveida noteikumus, bet gan visas ES tipveida noteikumus. Rīcības plānā norādīts, ka, lai arī katras valsts nacionālie normatīvie akti nosaka dažādas imperatīvās normas, dažādus civiltiesiskus regulējumus, tomēr, neskatoties uz to, vairums komersantu ikdienā slēdz vienkāršus līgumus, kuru nodrošināšanai pietiek ar tipveida noteikumiem.

Eiropas Komisijas vērtējums norāda, ka līgumu tipveida noteikumi būtu attiecināmi tikai uz vienkāršiem jeb ikdienišķiem līgumiem. Darbā tiek secināts, ka ES izteiktie ierosinājumi nesniedz vajadzīgos risinājumus vairāku iemeslu dēļ:

- 1) vienkāršu līgumu slēgšanā arī pašreiz nepastāv īpašas problēmas, jo līgumu pamatnoteikumi visās ES dalībvalstīs ir ļoti līdzīgi;
- 2) gandrīz visu ES dalībvalstu starpā jau darbojas vienoti noteikumi atsevišķu līgumu regulācijā, piemēram, 1980. gada ANO Vīnes konvencija „Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”, 1956.gada Konvencija „Par kravu starptautisko autopārvadājumu līgumu (CMR)”, Konvencija „Par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR)” u.c.;
- 3) tipveida noteikumi nedod risinājumu gadījumā, ja starp pusēm izceļas strīds par līgumu saistību pienācīgu izpildi, atbildību par lietas trūkumiem, attiesājumu, zaudējumu atlīdzību u.c.;
- 4) tipveida noteikumi nesniegs risinājumu līguma saistību izpildes nodrošināšanā vai līguma atzīšanā citā valstī.

Nodaļas noslēgumā secināts, ka Eiropas Komisijas iniciatīva vienotu tipveida noteikumu izstrādē sniegs vairāk tehniskus uzlabojumus pārrobežu darījumos, bet neizpildīs Eiropas Parlamenta vairākās rezolūcijās pausto vēlmi radīt vienotas Eiropas līgumtiesības.

Otrā nodaļa

Eiropas līgumtiesību principu juridiskais statuss un tā ietekme uz Latvijas līgumtiesībām

Tā kā viens no pašlaik autoratīvākajiem līgumtiesību principu apkopojumiem Eiropā tiek minēti Eiropas līgumtiesību principi (turpmāk – ELTP), tad šajā darba nodaļā ir analizēta Eiropas līgumtiesību principu juridiskā bāze un regulējuma priekšmets.

ELTP publicēšana ir uzskatāma par ievērojamu soli Eiropas līgumtiesību pilnveidošanā un harmonizēšanā, un to izstrādāšanas mērķi ir tirdzniecības attiecību atvieglošana un kopējā Eiropas tirgus stiprināšana, vienotas līgumtiesību infrastruktūras izveide Eiropā, ceļvedis tiesību normu piemērotājiem un likumdevējiem, kā arī mēģinājums apvienot anglosakšu un romāņu – ģermāņu tiesību sistēmas.

Ņemot vērā, ka ELTP izstrādātāji to piemērošanu pamato ar apstākli, ka ELTP ir jāuzskata par mūsdienu *lex mercatoria*, darbā analizēts arī jautājums par *lex mercatoria* juridisko statusu un tā lomu ELTP piemērošanā. Secināts, ka tā kā ELTP mērķis ir veidot Eiropas *lex mercatoria*, un to izveidē par pamatu ir ņemtas spēkā esošas tiesību normas visā Eiropas Savienībā, kā arī atsevišķi jaunievedumi, nav pamata uzskatīt ELTP par *lex mercatoria* daļu (un līdz ar to par oficiālu tiesību avotu) līdz brīdim, kamēr komersanti un indivīdi nepiemēros ELTP kā tiesību avotu.

Nodaļas nobeigumā ir analizēts jautājums par Eiropas līgumtiesību principu un LR Civillikuma piemērošana Latvijā. Analīzes procesā secināts, ka tā kā pastāv atšķirības

starp LR Civillikumu un ELTP, pašlaik Latvijā nav iespējams piemērot ELTP kā tiesību avotu, ja LR Civillikums nedod atbildi uz kādu konkrētu jautājumu. Lai arī liela daļa no tiesību zinātniekiem uzskata, ka ELTP ir *lex mercatoria* un tātad – paraža, kas nozīmē, ka to var piemērot strīda izšķiršanā, tomēr tos nevar uzskatīt par Latvijas paražu tiesībām, un līdz ar to tiem pagaidām Latvijā ir tikai doktrināla vērtība.

Pastāv divi izņēmuma gadījumi, kad Latvijas tiesas var atsaukties uz ELTP kā tiesību avotu:

- 1) gadījumā, kad līgumslēdzējas puses ir vienojušās, ka to tiesiskās attiecības regulēs ELTP;
- 2) gadījumā, kad viena no līgumslēdzēju pusēm ir ES dalībvalsts, un puses līgumā ir noteikušas, ka to tiesiskajās attiecībās vadīsies no Eiropas *lex mercatoria*.

Trešā nodaļa

Līguma pārkāpuma tiesisko seku pamatkonceptijas un jēdzienu atšķirības

Tā kā darba uzdevums ir rast iespējamus risinājumus līguma pārkāpuma tiesisko seku normu modernizēšana LR Civillikumā, būtisks jautājums, lai noteiktu pareizāko risinājumu, ir analizēt pastāvošās dažādo tiesību sistēmu koncepciju atšķirības līguma pārkāpuma tiesisko seku noteikšanā.

Analizējot līguma pārkāpumu, svarīgs ir jautājums par tā apjoma un satura izpratni. Atšķirībā no kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas, līgumiskās atbildības izpratne anglosakšu tiesību sistēmā neattīstījās kā patstāvīgs tiesību zinātnes elements. Tomēr jāatzīmē, ka arī kontinentālās Eiropas tiesību sistēma, pārņemot no romiešu tiesībām metodoloģiju par saistību pārkāpuma seku noteikšanu atkarībā no saistību izcelšanās pamata, nav nonākusi pie vienotas līguma pārkāpuma seku izpratnes.

Būtiskākās atšķirības abu sistēmu pamatā ir tās, ka viena – anglosakšu tiesību sistēma – līguma pārkāpuma tiesisko seku iestāšanos analizē no piemērojamo civiltiesisko aizsardzības līdzekļu viedokļa, savukārt - romāņu-ģermāņu – no piemērojamās civiltiesiskās atbildības viedokļa.

Darbā ir izvirzīta sekojoša līgumiskās civiltiesiskās atbildības definīcija: *līgumiskā civiltiesiskā atbildība ir jauna vienpusēji tiesiska attiecība, kura tiesību normas prettiesiska pārkāpuma gadījumā rada cietušajam pienākumu veikt darbības, kas mazina vai novērš iespējamus zaudējumus sakarā ar esošo pārkāpumu un rada tiesisku pienākumu pārkāpējam atlīdzināt izdarītā pārkāpuma rezultātā nodarītos un līguma slēgšanas laikā no tiesību pārkāpēja viedokļa paredzamos zaudējumus vai arī citādi pēc iespējas atjaunot cietušā tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas būtu bijis, ja pārkāpums nebūtu noticis, un/vai samaksāt līgumsodu.*

Savukārt civiltiesisko aizsardzības līdzekļa definīcija izvirzīta sekojoša: *civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir tiesību aizsargmehānisms, ko cietušais piemēro tiesību normas prettiesiska pārkāpuma gadījumā pret pārkāpēju un kurš piešķir cietušajam tiesības veikt darbības, kas mazina vai novērš cietušā tiesisko interešu aizskārums vai rada tiesisku pienākumu pārkāpējam piespiedu kārtā izpildīt saistības, atlīdzināt izdarītā pārkāpuma rezultātā nodarītos un līguma slēgšanas laikā no tiesību pārkāpēja viedokļa paredzamos zaudējumus vai arī citādi pēc iespējas atjaunot cietušā tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas bijis pirms pārkāpuma, un/vai samaksāt līgumsodu vai apstākļu izmaiņu gadījumā piešķir tiesības izmainīt saistību raksturu.*

Tomēr, ņemot vērā kā vienas, tā otras sistēmas (civiltiesiskās atbildības pieejas un civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pieejas) uzdevumus cietušā aizsardzības īstenošanā,

kā arī rezultātu, kādu panāk gan viena, gan otra sistēma, ir jāsecina, ka atšķirības starp abām sistēmām pastāv tikai formas, bet ne satura ziņā. Līdzīgu uzskatu pauž arī krievu tiesību zinātnieks A.Komarovs – „būtībā principiālu atšķirību tiesisko seku ziņā starp abām sistēmām nav, un tā parādās tikai juridiskā tehnikā, kam vispār nepiemīt izšķiroša nozīme. Tomēr katras sistēmas regulējuma veids atspoguļo diezgan būtisku atšķirību pieejā.” Uzskatu, ka atšķirība ir tikai pieejā, pauž arī tiesību zinātnieki K.Torgāns un E.Bušova, rakstot, ka Latvijas juristi zina un īsteno praksē tos pašus juridiskos instrumentus, ko anglosakšu tiesību sistēma identificē kā tiesību aizsardzības līdzekļus.

Ceturrtā nodaļa

Civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanas priekšnoteikumi līguma izpildē

Tā kā jebkura prettiesiska līguma pārkāpuma gadījumā pret pārkāpēju tiek piemēroti civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, nodaļā tiek analizēti problēmjautājumi par civiltiesisko aizsardzības līdzekļu rašanās un to piemērošanas brīdi. Darba uzdevums ir analizēt līgumisko civiltiesisko aizsardzības līdzekļu jēdzienu, līdz ar to nodaļā tiek analizēti arī jautājumi par gribas izteikumu saskaņošanu, kas rada līgumiskās attiecības, tādējādi nodalot tos no delikta attiecībām. Nodaļā analizēts arī līguma jēdziens, tā noslēgšanas un spēkā esamības pazīmes.

Nodaļā analizēti sekojoši tiesību institūti, kas cieši saistīti ar līguma pārkāpumu un piemērojamiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem:

- 1) prettiesiska rīcība,
- 2) cēloniskā sakarība,
- 3) zaudējumu esamība un apmērs,
- 4) vaina.

Nodaļas saturā īpaša uzmanība ir pievērta cēloniskās sakarības un vainas teorētiskiem aspektiem.

Cēloniskās sakarības teorētiskās analīzes procesā ir aplūkotas piecas dažādas cēloniskās sakarības teorijas., t.sk. alternatīvās cēloņsakarības teorija. Secinājumā ir izvirzīta piemērotākā cēloniskās sakarības teorija - „nepieciešamās un paredzamās cēlonības teorija”, kurā ņemtas vērā visu 5 aplūkoto teoriju atsevišķas atziņas, kas papildinātas ar pēdējām modernākajām līgumtiesību principu nostādnēm, piem., zaudējumu paredzamības principu.

Nodaļā būtiska pētījuma daļa veltīta vainas jēdzienam un tā nozīmei civiltiesiskās atbildības noteikšanā.

Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā vainas konstatējums tradicionāli tiek uzskatīts par priekšnoteikumu, lai personai iestātos civiltiesiskā atbildība. Pretēji kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, anglosakšu tiesību sistēmā līguma pārkāpuma konstatēšana, cēloņsakarība un zaudējumu apmērs ir vienīgie priekšnoteikumi, lai atzītu, ka personai iestājas līgumiskā atbildība, līdz ar to pret viņu var pielietot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus.

Tā saucamajā bezvainas sistēmā, nosakot, vai personai iestājas civiltiesiskā atbildība, t.i., vai kreditoram ir kādi civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi pret pārkāpēju, tiek pārbaudīts, vai tiesību aizskārējam nav tiesiska attaisnojuma viņa rīcībai (piem., nepārvarama šķēršļa, paša cietušā gribas utt.). Vainas sistēmā, pie kuras tiek pieskaitīta arī Latvijas civiltiesību sistēma, lai konstatētu, ka personai iestājas civiltiesiskā atbildība, tiek vērtēts, vai personai ir konstatējama objektīvā vaina

Līdz šim vienots vainas definējums, līdzīgi kā atbildības definējums, civiltiesību teorijā nav izstrādāts. Tas ir izskaidrojams ar pretrunām, kas saistītas ar vainas

objektīvās un subjektīvās interpretācijas pastāvēšanu. Krimināltiesībās un administratīvajās tiesībās, kur vainas jēdziens tiek saistīts ar personas subjektīvo (psihisko) attieksmi, vainas definējums ir konceptuāli nostiprinājies, turpretim civiltiesībās, kur vainas noteikšanas metodes ir citādas, vienots vainas jēdziens iztrūkst. Tā kā civiltiesībās vainas jēdziens un tās konstatēšana tiek saistīta ar objektīviem apstākļiem, tad ir grūti nošķirt vainu no cita tāpat objektīvi konstatējama priekšnoteikuma - prettiesiskas rīcības.

Aplūkojot vainas definējumu kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas literatūrā, darbā secināts, ka vainu raksturo kā personas attieksmi (nodoms vai neuzmanība) pret savām uzņemtajām saistībām un tās sekām, kuras esamību nosaka, salīdzinot konkrētās personas darbību esošās saistības ietvaros ar saprātīgas (vidusmēra) personas darbību, kādu saprātīga persona būtu veikusi esošās saistības ietvaros. Ja konkrētās personas darbības neatbilst saprātīgas personas darbībām, persona ir atzīstama par vainīgu. Nodaļā secināts, ka šāds vainas jēdziena skaidrojums nav pilnīgs, jo civiltiesībās vainas noteikšanā nav nozīmes personas attieksmei (nodoms vai neuzmanība - kā personas iekšējās gribas izpaudums) pret savām uzņemtajām saistībām un sekām, bet gan nozīme ir objektīviem apstākļiem, ar kuru palīdzību tiek konstatēts, vai persona ir rīkojusies vainojami, vai nē. Nosakot civiltiesiskās atbildības iestāšanos, nav svarīgi, kāda ir personas attieksme pret izdarīto pārkāpumu, bet svarīgi ir, vai persona rīkojusies vainojami, - pat ja attieksme bijusi nevainojama. Vainas satura noskaidrošanai, t.i., vai persona rīkojusies ar nodomu vai neuzmanību, nav nozīmes, jo, nosakot civiltiesisko atbildību, netiek ņemta vērā personas subjektīvā (psihiskā) attieksme pret pārkāpumu. Turklāt juridiskai personai psihiskās attieksmes vispār nevar būt, līdz ar to vainas saistīšana civiltiesībās ar personas attieksmi nav pareiza.

Nodaļā padziļināti analizēts vainas regulējums LR Civillikumā.

Lai arī LR Civillikumā ir atrodams vainas tiesību institūts, tomēr arī pašreizējās civiltiesību normas ļauj risināt civiltiesiskās atbildības problēmas ar jauniem paņēmieniem, nemainot esošās normas. Starpība starp vainas sistēmu un bezvainas sistēmu ir nevis materiālajās tiesību normās, bet gan pieejā, kā tiesību teorijas līmenī tiek konstatēta civiltiesiskās atbildības iestāšanās konkrētai personai. Tas ļauj secināt, ka Latvijas civiltiesībās arī ir piemērojama bezvainas atbildības doktrīna, nemainot LR Civillikuma normu saturu. Tomēr vēlamāk, protams, būtu bezvainas sistēmas doktrīnu Civillikuma normās izteikt skaidrāk un nepārprotamāk.

Nodaļas nobeigumā secināts, ka vainas kā atsevišķa civiltiesiskās atbildības iestāšanās priekšnoteikuma analizēšana nav nepieciešama, jo, līdz ko tiek konstatēts, ka persona ir rīkojusies tiesiski, zūd vajadzība vainas aplūkošanai, jo neatkarīgi no vainas esamības vai neesamības, civiltiesiskā atbildība nevar iestāties, ņemot vērā, ka nav viena no galvenajiem priekšnoteikumiem – prettiesiskas rīcības.

Darbā secināts, ka četru civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu atsevišķa izdalīšana ir vairāk ar teorētisku nozīmi, ne praktisku. Vērtējot civiltiesiskās atbildības pamatus, pietiktu konstatēt trīs zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumus - zaudējumu apmēru, cēloņsakarību un prettiesisku rīcību, kuru nosakot, cita starpā, vērā tiek ņemti prettiesisko rīcību (tātad arī vainu) izslēdzošie apstākļi (likumiskie attaisnojumi).

Piektā nodaļa

Līguma pārkāpuma tiesiskās sekas un to novēršanas mehānismi

Šajā darba nodaļā ir analizēti ar līguma pārkāpuma tiesisko seku saistītie jautājumi LR Civillikumā un ārvalstu normatīvajos aktos. Lai precīzāk sasniegtu darbā izvirzīto

mērķi, nodaļā analizēti līguma pārkāpuma tiesisko seku novbēršanas mehānismi, kas izpaužas kā piemērojami civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi.

Kā pirmais būtiskais aspekts, lai noteiktu līguma pārkāpuma tiesiskās sekas, tiek aplūkotas pirmslīgumiskās attiecības. Analizējot pirmslīgumisko attiecību aspektus, pētīta *culpa in contrahendo* un *quantum meruit* doktrīna. Tāpat analizēts primslīgumisko attiecību regulējums ELTP un LR Civillikumā. Analīzes rezultātā secināts, ka saskaņā ar Latvijas tiesībām pirmslīgumiskā atbildība iestājas tikai gadījumā, ja otra puse ir rīkojusies ar viltu, kas saskan arī ar LR Civillikuma vispārējo principu, ka katram ir jāatlīdzina zaudējumi, ko tas ar savu prettiesisku darbību vai bezdarbību ir nodarījis, kas nozīmē, ka Latvijas tiesību pieeja pirmslīgumiskajās attiecībās ir saistīta ar delikta tiesisko attiecību regulējumu.

Nodaļā izteikts priekšlikums LR Civillikumā ietvert regulējumu par pārkāpumiem pirmslīgumiskajās attiecībās, nosakot:

- 1) pienākumu pirmslīgumisko sarunu vešanu veikt labā ticībā ar nodomu stāties līgumtiesiskajās attiecībās, kā arī
- 2) pušu informācijas konfidencialitātes ievērošanas pienākumu neatkarīgi no tā, vai līgums vēlāk tiek noslēgts, vai nē.

Raugoties no civiltiesisko aizsardzības līdzekļu aspekta pirmslīgumiskajās attiecībās, secināts, ka augstākminēto pienākumu pārkāpuma gadījumā LR Civillikumā būtu jāietver zaudējumu atlīdzināšanas un saņemtā labuma atlīdzināšanas pienākums.

Turpmākajā nodaļā tiek aplūkota civiltiesiskā atbildība, kas aptver zaudējumu atlīdzināšanu un līgumsoda samaksu.

Nodaļā analizēts zaudējumu jēdziens, iedalījums un klasifikācija. Analizēti arī jautājumi par zaudējumu atlīdzināšanās un reducēšanas pienākumu un zaudējumu paredzamības principa nepieciešamību, kā arī izteikti konkrēti priekšlikumi to ieviešanai. Tāpat zaudējumu jēdziena analīzē pētīts jautājums par zaudējumu atlīdzināšanu līguma pārtraukšanas gadījumā, secinot, ka LR Civillikumā nav visaptveroši paredzētas tiesības lauzt līgumu un prasīt zaudējumu atlīdzību, t.i., ja persona lauž līgumu prettiesiski, tad tai nav tiesības saņemt zaudējumu atlīdzību. Lai arī LR Civillikums tieši nekur nenosaka cietušā tiesības vienlaikus lauzt līgumu un prasīt zaudējumu atlīdzību, tomēr tas izriet no CL 1589. un 1779.pantiem, t.i., ja kreditoram ir ar līgumu vai likumu piešķirtas tiesības lauzt līgumu, tad tas rīkojas tiesiski (CL 1589.pants), savukārt, tā kā līguma laušanas tiesības rodas, ja debitors pārkāpj līguma noteikumus, tad tiesību pārkāpējam ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko tas ar savu prettiesisko darbību vai bezdarbību nodarījis (CL 1799.pants). Savukārt tie zaudējumi, kas radušies debitoram tā iemesla dēļ, ka kreditors ir lauzis līgumu, pamatojoties uz CL 1636.pantu, nav atlīdzināmi.

Būtisks apstāklis, nosakot civiltiesisko aizsardzības līdzekļu kumulatīvo pielietošanas iespējamību saskaņā ar CL, ir noskaidrot, vai cietušajam ir tiesības lauzt līgumu vai arī tiesības prasīt tā atcelšanu. Pēdējā gadījumā cietušais vienmēr var apvienot abus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus – prasīt līguma atcelšanu un zaudējumu atlīdzību. Tomēr ne visi zaudējumi, kas radīti prettiesiska pārkāpuma rezultātā, ir jāatlīdzina. Modernie civiltiesību normatīvie akti (1980.gada ANO Vīnes Konvencija, UNIDROIT, ELTP) pilnu zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu ierobežo ar zaudējumu paredzamības principu, saskaņā ar kuru tiesību aizskārējs ir atbildīgs tikai par tiem zaudējumiem, ko viņš varēja vai viņam vajadzēja kā saprātīgai personai paredzēt. Zaudējumu paredzamības principa būtība ir tā, ka persona nevar atbildēt par zaudējumiem, kas neattiecas uz līguma darbības sfēru, t.i., personai ir pienākums atlīdzināt tikai tos zaudējumus, kādus otra puse ciestu „ierastā lietu ritēšanas gadījumā”.

Secināts, ka LR Civillikums, līdzīgi kā Vācijas tiesības, neparedz zaudējumu paredzamības principu. Nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru, tiek pielietota cēloņsakarības teorija (CL 1635., 1773., 1774. un 1776.panti).

LR Civillikumā vispārīgā veidā ir ietverts zaudējumu pilnas (pilnīgas) atlīdzības princips, tomēr šāda principa esamība neatbilst taisnīguma un proporcionalitātes kritērijiem, kā rezultātā nepieciešams CL noteikt regulējumu, saskaņā ar kuru atlīdzināmi ir tikai tie zaudējumi, kurus tiesību pārkāpējs kā saprātīga persona paredzēja vai viņai vajadzēja paredzēt.

Nodaļā tālāk analizēts otrs izplatītākais civiltiesiskās atbildības veids – līgumsoda samaksa.

Tiesību literatūrā pēdējā laikā nereti tiek aplūkots jautājums par līgumsoda institūta būtību un funkcijām, ņemot vērā, ka šāds tiesību institūts nav paredzēts anglosakšu tiesību sistēmā.

Diskusiju iemesls ir apstākļi, ka līgumsods darbojas kā sods (ne vienmēr ar kompensējošu raksturu), taču civiltiesiskās atbildības pamatuzdevums ir nevis sodīt pārkāpēju, bet gan pēc iespējas novērst pārkāpuma sekas, t.i., nostādīt cietušo tādā mantiskā stāvoklī, kādā viņš bija pirms pārkāpuma vai arī kādā tas būtu, ja tiesību pārkāpums nebūtu noticis.

Ja kontinentālās Eiropas tiesību sistēma paredz civiltiesībās izmantot sodus, tad otra sistēma – anglosakšu - šādu iespēju, ar atsevišķiem izņēmumiem, nenosaka.

Atteikšanās no līgumsoda institūta izmantošanas anglosakšu tiesību sistēmā tiek skaidrota arī ar to, ka tā nesaskan ar līgumtiesību atbildības funkciju teoriju. Saskaņā ar šo teoriju noteiktā sabiedrības darbības sfērā attīstās savstarpējās attiecības, kurām ir ekonomisks raksturs. Šo attiecību pamatā ir brīva konkurence, bet tās mērķis - noturēt attiecības tādā apmērā, lai tās nepārsniedz objektīvi radušos un pastāvošos attiecību ietvarus, tādējādi nodrošinot tiesisko attiecību pilnīgu un saskaņotu darbību. Šīs darbības rada ekonomisko stabilitāti un proporcionalitāti, turpretim līgumsods šo līdzsvaru izjauc, kā rezultātā notiek ekonomisko attiecību deformācija. Anglosakšu tiesību zinātnē uzskata, ka līgumsoda piedziņa nostāda cietušo labākā situācijā nekā tas būtu nokļuvis, ja tiesību pārkāpējs līgumu būtu izpildījis, un līdz ar to šāda situācija neatbilst līgumtiesību atbildības funkciju pamatteorijai – nostādīt cietušo iepriekšējā mantiskā stāvoklī.

Kā skaidro poļu tiesību zinātnieks V.Varkalo, sistēmu atšķirību pamatā ir dažāda pieeja līgumtiesību principiem un to funkcijām, t.i., normatīvais regulējums anglosakšu tiesību sistēmā tiek balstīts uz cietušā tiesību aizsardzības līdzekļu definēšanu, nosakot tos nevis pēc tiesību pārkāpēja atbildības, bet gan pēc cietušajam radušām tiesībām.

Atšķirībā no daudzām citām kontinentālās Eiropas valstīm, Latvijas civiltiesības tieši neparedz līgumsoda apmēra samazināšanu, lai gan tiesu praksē ir atrodamas civillietas, kurās līgumsoda samazināšana būtu taisnīga. Netaisnīga līgumsoda samazināšana saskanētu ar CL 1.panta regulējumu, kas paredz, ka tiesības jāizmanto labā ticībā. Tā kā labā ticība kalpo taisnīguma nodrošināšanai, tad, pastāvot pārlieku lielam un netaisnīgam līgumsodam, taisnīgums tiek upurēts par labu līgumu slēgšanas brīvības principam, kas tomēr nav pareizi, jo tiesību mērķis ir aizstāvēt personas intereses tās līdztiesīgajās attiecībās ar citām personām, tādējādi nodrošinot taisnīgumu jebkurā sabiedrības (individu) daļā.

Vērtējot Latvijas tiesu praksi, darbā secināts, ka pēdējā laikā Latvijas tiesas ieņem pozīciju, saskaņā ar kuru netaisnīgs līgumsods tomēr ir nepieļaujams un ir samazināms.

Lai arī Latvijas tiesu prakse atsevišķās lietās ir samazinājusi prasīto līgumsoda apmēru, tomēr šāda līgumsoda samazināšana nav balstīta uz tiešās iedarbības tiesību

normām, bet gan uz no tiesību normām atvasinātiem principiem, kas lielā mērā vairāk atbilst tiesību jaunrades, nevis tālākveidošanas procesam. Līgumsoda tiesību institūta analīzes nobeigumā izteikts priekšlikums CL ietvert līdzīgu regulējumu kā ELTP, nosakot, ka tiesai ir tiesības samazināt līgumsoda apmēru, ja tas ir pārlietu liels un netaisnīgs, ar noteikumu, ka līgumsodu pret tiesību pārkāpēju nevar piemērot mazāku par cietušam nodarīto zaudējumu apmēru.

Nodaļas turpmākajā daļā ir analizēti citi pielietojamie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi.

1) Saistību piespiedu izpilde

Nodaļas apakšpunktā apskatītas atšķirības starp anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmu regulējumu saistību piespiedu izpildē. Anglosakšu tiesību sistēma saistību piespiedu izpildi uztver kā izņēmuma civiltiesisko aizsardzības līdzekli, ko piemēro ļoti reti. Anglosakšu tiesību zinātnieki uzskata, ka piespiedu izpilde nevar tikt piemērota, jo izpildot saistības piespiedu kārtā, tās tiks izpildītas citā laikā un veidā, nekā tas bija sākotnēji pielīgts, un līdz ar to ar šo civiltiesisko aizsardzības līdzekli nevar panākt sākotnējā līguma izpildi, kā to puses bija paredzējušas. Savukārt kontinentālās Eiropas tiesību sistēma to uztver kā vienu no galvenajiem civiltiesiskajiem aizsardzības līdzekļiem. Lai arī pastāv šādas atšķirības, ELTP ir radījuši kompromisu starp abām tiesību sistēmām, nosakot, ka saistību piespiedu izpilde ir vispārējs civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis, kas ir ierobežots ar atsevišķiem izņēmumiem.

Kā norāda ELTP izstrādātāji, par labu pozīcijai, ka saistību piespiedu izpilde ir pieļaujama līgumtiesiskajās attiecībās, norāda sekojoši apstākļi:

- 1) cietušais var saņemt to, uz ko viņš cerēja, noslēdzot līgumu,
- 2) nav nepieciešams sarežģītais zaudējumu pierādīšanas process,
- 3) tiek uzsvērts līguma saistošais raksturs.

Līdzīgi kā lielākajā daļā kontinentālās Eiropas valstu, arī Latvijas tiesības ieņem pozīciju, ka galvenais civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis cietušajam ir saistību piespiedu izpilde.

Tādējādi LR Civillikums, līdzīgi kā ELTP, paredz tiesības pielietot saistību piespiedu izpildi, vienlaicīgi nosakot izņēmumus, kad saistību piespiedu izpilde nav piemērojama:

- a) ja izpilde ir personiska,
- b) ja izpilde ir saistīta ar personas sevišķām spējām vai attiecībām.

Tomēr, kā redzams no uzskaitījuma, LR Civillikums sniedz daudz mazāk saistību piespiedu izpildes ierobežojumu nekā mūsdienu līgumtiesību principu pamatnostādnes. LR Civillikuma 1590.pants neparedz ierobežojumu, ka saistību piespiedu izpilde nav iespējama, ja tā radītu neadekvātas pūles vai izdevumus cietušajai pusei. Šāda pozīcija ir saistīta ar LR Civillikuma 1587.pantā ietvertu principu *pacta sunt servanda*, kas nosaka, ka līgumi ir jāpilda pat, ja saistības izpildīšanas īpašās grūtības ir radušās vēlāk. Tāpat LR Civillikums nenosaka, ka saistību piespiedu izpilde nav iespējama, ja cietušais līguma izpildījumu var saņemt no cita avota. Tādējādi LR Civillikumā izpaužas līguma saistošais raksturs. Tiesību institūta analīzes rezultātā secināts, ka pašreizējais LR Civillikums saistību piespiedu izpildes regulējums pilnībā atbilst LR Civillikuma ietvertajai romiešu tiesību sistēmai, līdz ar to jebkādas izmaiņas saistību piespiedu izpildes regulējumā ir iespējams veikt tikai tad, ja tiek mainīta arī LR Civillikuma pieeja civiltiesisko aizsardzības līdzekļu noteikšanā. Tādējādi, mainot LR Civillikuma civiltiesisko aizsardzības līdzekļu sistēmu, būtu jānosaka līdzīgs saistību piespiedu izpildes regulējums kā ELTP (paredzot četrus izņēmumus), kas atspoguļo kompromisu starp divām atšķirīgām Eiropas tiesību sistēmām.

2) Izpildījuma aizturējuma tiesības

Analizējot Eiropas valstu tiesības, secināts, ka lielākajā daļā valstu normatīvajos aktos ir paredzētas izpildījuma aizturējuma tiesības.

Pretēja situācija ir Latvijas tiesībās, kurās šāds tiesību institūts ir atrodams tikai atsevišķos, likumā speciāli noteiktos gadījumos.

Vispārējais LR Civillikuma regulējums ir ietverts 1588.pantā, kas nosaka, ka *viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras puses piekrišanas pat arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka viņa to neizpilda*. Pantā pārņemts romiešu tiesību princips, saskaņā ar kuru katras puses apsoliījumi tiek uzskatīti par patstāvīgiem, no otras puses neatkarīgiem solījumiem. Izņēmums no minētā panta ir paredzēts LR Civillikuma 1589.pantā, kas nosaka, ka *vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pielaižama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta*.

Secināts, ka Latvijas līgumtiesību regulējošie normatīvie akti, aizturējuma tiesības attiecinā tikai uz lietu aizturējumu, bet ne uz saistību izpildījuma aizturējumu (ar atsevišķiem specifiskiem izņēmumiem, piemēram, pirkuma līgumu regulējošais CL 2036.pants). Lai arī LR Civillikumā ir paredzēti atsevišķi izņēmuma gadījumi, tomēr jāatzīst, ka praksē ļoti bieži pastāv neskaitāmas situācijas, kad kreditors neizpilda savas saistības, kā rezultātā debitors ir apgrūtināts savu saistību izpildē. Piemēram, noslēdzot būvniecības līgumu un paredzot tajā, ka kreditors veic priekšapmaksu, debitors, saskaņā ar LR Civillikumu, nebūs tiesīgs neuzsākt būvniecību, pamatojoties uz to, ka kreditors nav izpildījis savu saistību. Protams, ka debitors nebūs vainojams nokavējumā, ja nokavējumu izraisīs kreditora darbība vai bezdarbība, kas ir ciešā saistībā ar debitora pretizpildījumu, piemēram, darba vietas nenodrošināšanu (skat. CL 1636.pants). Tomēr gadījumos, kad kreditors nenodrošina saistītu pretizpildījumu, runa nav par aizturējuma tiesībām CL izpratnē, bet gan par izpildījuma neiespējamību kreditora vainas dēļ, līdz ar to jāsecina, ka CL nepastāv izpildījuma aizturējuma tiesību regulējums, kā tas ir modernākos līgumtiesību principu apkopojumos.

Analīzes rezultātā secināts, ka, ņemot vērā civiltiesiskās apgrozības intereses, būtu nepieciešams atkāpties no romiešu tiesību principa (CL 1588.pants) un ietvert LR Civillikumā regulējumu, kas paredzētu cietušai pusei tiesības aizturēt savu izpildījumu, līdz tiek veikts otras puses izpildījums. Tomēr šādu grozījumu ieviešana ir jāsaista ar nepieciešamību LR Civillikumā noteikt līguma pārkāpumu iedalījumu būtiskos un nebūtiskos, līdzīgi kā tas ir ELTP, tādējādi izvairoties no situācijas, kad cietusī puse savu saistību izpildījumu aizturētu pie jebkura niecīga līguma pārkāpuma.

3) Līguma pārtraukšana

Eiropas valstu tiesību doktrīnas izdala divu veidu līguma izbeigšanas gadījumus:

- 1) līguma izbeigšana otras puses neizpildes dēļ,
- 2) līguma izbeigšana pirms otras puses izpildījuma pienākuma iestāšanās.

Analizējot līguma izbeigšanas regulējumu, secināts, ka arī šajā jomā LR Civillikums ieņem romiešu tiesību pozīciju, uzsverot, ka abu pušu saskaņotais gribas izteikums ir patstāvīgs un tādējādi izpildāms, neatkarīgi no otras puses darbībām vai bezdarbībām. LR Civillikuma 1588.pants nosaka, ka cietušajam nav tiesību izbeigt līgumu, pat ja otra puse to neizpilda, kas nozīmē, ka saistību neizpildes gadījumā cietušajam ir pienākums veikt savu pretizpildījumu. LR Civillikumā, līdzīgi kā Francijas Civilkodeksā, civiltiesību regulējums vairāk paredz iespējas nevis vienpusēji izbeigt līgumu, bet gan tiesības prasīt līguma izbeigšanu. Tādējādi cietušajam ir nepieciešama vai nu otras puses piekrišana, vai arī tiesas spriedums.

Salīdzinot moderno līgumtiesību principu apkopojumus (ELTP) un LR Civillikuma regulējumu līguma izbeigšanas jautājumā, jāsecina, ka ELTP pieeja ir daudz

elastīgāka un atbilst mūsdienu tiesību teorijas atziņām, kā rezultātā būtu nepieciešams veikt būtiskas izmaiņas LR Civillikuma regulējumā, paredzot tiesības vienpusēji izbeigt līgumu otras puses būtiskas neizpildes gadījumā. Tomēr līdzīgi kā izpildījuma aizturējuma tiesībās, arī šādā gadījumā grozījumu veikšana ir jāsaista ar nepieciešamību LR Civillikumā noteikt līguma pārkāpumu iedalījumu būtiskos un nebūtiskos, tādējādi izvairoties no situācijas, ka cietusī puse vienpusēji izbeidz līgumu jebkura nenozīmīga līguma pārkāpuma gadījumā.

Tiesību institūta analīzes nobeigumā izteikts priekšlikums papildināt LR Civillikuma 1588.pantu, ietverot tajā būtiska līguma pārkāpuma definīciju un pielietojamību.

4) Cenas samazināšana

Papildus vispārējiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem ELTP nosaka arī atsevišķus, kurus cietusī puse var piemērot pret tiesību pārkāpēju.

Saskaņā ar ELTP 9:401.pantu cietušai pusei ir tiesības uz cenas samazināšanu, ja tā pieņem otras puses izpildījumu, kas neatbilst sākotnēji nolīgtam saistības saturam. Cenas samazināšanu gadījumā, ja tiek piegādāts līgumam neatbilstošs preču skaits vai preces ar defektiem, paredz visas Eiropas valstu tiesību sistēmas, izņemot anglosakšu tiesības.

Analizējot šo jautājumu LR Civillikuma kontekstā, secināts, ka tas jārisina atbilstoši LR Civillikuma 2007. pantam, kas nosaka, ka pirkuma objektam ir jābūt tik sīki noteiktam, ka par to nevarētu rasties šaubas, kā arī atbilstoši 1593.pantam, kas nosaka, ka atsavinātājam ir jāatbild, ka lietai nav apslēptu trūkumu un ka tai ir visas tās labās īpašības, kādas apgalvotas vai pieņemamas. Tātad strīda risināšanā, nosakot, vai nodota ir īstā lieta vai arī lieta ar trūkumiem, būtiska nozīme ir tam, cik sīki pirkuma līgumā ir aprakstīta pārdodamā lieta (objektīvā puse) un kādas īpašības pircējs no šīs lietas vēlēties saņemt (subjektīvā puse). Strīda risināšanā saskaņā ar LR Civillikumu vērā tiks ņemta objektīvā puse (neatbilstība starp lietas faktiskajām un līgumā noteiktajām īpašībām), un gadījumā, ja pircējs subjektīvo pusi nebūs ietvēris līgumā, tādējādi padarot to par objektīvo, tad viņš nevarēs atsaukties, ka ir piegādāta neīstā lieta vai lieta ar trūkumiem. Tomēr vairums tiesību zinātnieku uzskata, ka novilkt precīzu robežu šajā jautājumā nav iespējams, un, kā rāda Rietumeiropas prakse, šo situāciju risinājums ir atstāts tiesu ziņā, kurām strīda izšķiršanā ir jāņem vērā un jānoskaidro pušu patiesā griba.

Tā kā šāda nenoteikta situācija nav atbilstoša tiesiskai sistēmai, tad risinājums šai problēmai ir, dodot cietušajam izvēles tiesību – vai nu pielietot civiltiesisko aizsardzības līdzekli - cenas samazināšanu, vai arī - zaudējumu atlīdzību.

5) Izpildījuma termiņa pagarinājums

Saskaņā ar šo tiesību institūtu līguma saistību neizpildes gadījumā cietusī puse var piešķirt otrai papildus termiņu saistību pilnīgai izpildei. Saskaņā ar līgumtiesību principu (ELTP) regulējumu šā perioda laikā cietusī puse ir tiesīga aizturēt savu izpildījumu un vienlaicīgi prasīt zaudējumu atlīdzību, bez tiesībām izmantot citus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja cietusī puse ir piešķirusi otrai pusei papildus termiņu, tad cietušajai pusei nav tiesības izbeigt līgumu vai prasīt cenas samazināšanu. Taču gadījumā, ja cietusī puse saņem no tiesību aizskārēja paziņojumu, ka pēdējais nevarēs izpildīt savas saistības papildus noliktajā termiņā, cietušajai pusei ir tiesības izmantot jebkuru civiltiesisko aizsardzības līdzekli.

Analizējot LR Civillikuma regulējumu, secināts, ka gadījumā, ja līgumā nav noteikts saistību izpildes termiņš, arī LR Civillikums pieprasa kreditoram paziņot debitoram par saistību izpildes pienākumu. Saskaņā ar LR Civillikuma 1653.pantu, „*./../ lai atzītu parādnieka nokavējumu, viņam papriekš jādabū atgādinājums no kreditora vai tā*

vietnieka". Šāds atgādinājums nepieciešams tikai gadījumos, ja nav konstatējams nokavējums atbilstoši LR Civillikuma 1652.pantā uzskaitītajiem gadījumiem. Tomēr šis paziņojums nav līdzīgs izpildījuma termiņa pagarinājuma tiesību institūtā ietvertajam paziņojumam, jo:

- 1) paziņojums nav saistīts ar parādnieka nokavējumu,
- 2) paziņojuma izsniegšana nenostāda parādnieku tiesību aizskārēja lomā,
- 3) paziņojuma izsniegšana nav saistīta ar papildus saistību izpildes termiņa noteikšanu,
- 4) paziņojuma izsniegšana nedot tiesības kreditoram vienpusēji izbeigt līgumu.

Nemot vērā LR Civillikuma regulējumu, secināts, ka ELTP noteiktā paziņojuma par papildus termiņa piešķiršanu un tā seku regulējumu līdzīgas normas ietveršana LR Civillikumā neatbilstu tā pieejai civiltiesisko aizsardzības līdzekļu noteikšanā, tādēļ ETLTP regulējums būtu jāpārņem tikai tad, ja tiek paredzētas vienpusējas tiesības atkāpties no līguma būtiskas neizpildes gadījumā, kā arī tiek mīkstināts dominējošais romiešu tiesību princips *pacta sunt servanda*.

6) Debitora civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi

Lai arī civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi kalpo cietušās puses aizsardzībai, tomēr modernie līgumtiesību principi paredz izņēmumu, kad līguma pārkāpuma gadījumā pastāv civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis, ko var izmantot tiesību pārkāpējs. Tas neizslēdz arī gadījumu, ka kreditors zināmos gadījumos var piemērot šo civiltiesisko aizsardzības līdzekli.

Šāds civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir tiesības izmainīt saistības saturu.

Lai arī modernie līgumtiesību principi paredz to pašu regulējumu, ko LR Civillikuma 1587.pants, t.i., ka līgums ir jāpilda neatkarīgi no vēlāk radušām grūtībām, tomēr šim pamatprincipam ir paredzēts izņēmums, nosakot, ka gadījumā, ja saistību izpilde kļūst pārmērīgi apgrūtināša sakarā ar apstākļu izmaiņām, pusēm ir pienākums veikt pārrunas, lai izmainītu līgumu vai to izbeigtu.

Līdzīgu regulējumu satur lielākā daļa Eiropas valstu normatīvo aktu, paredzot mehānismu, ar kura palīdzību tiek mainīta netaisnīgā situācija pret vienu vai abām līgumslēdzēju pusēm, kas radusies apstākļu izmaiņu dēļ, kurus neviena no pusēm nevarēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī.

Iemesls noteikt šādu izņēmumu (klauzulu) tiek saistīts ar apstākli, ka saistību tiesībās pušu savstarpējās attiecības nedrīkst iziet ārpus taisnīguma robežām, t.i., formāla teorija par līguma saistošo spēku neatkarīgi no sekām, nedrīkst būt svarīgāka par taisnīguma nodrošināšanu, jo, kā jau iepriekš minēts, tiesību mērķis ir aizstāvēt personas intereses tās līdztiesīgajās attiecībās ar citām personām.

Apstākļu izmaiņu klauzula ir līdzīga zaudējumu paredzamības klauzulai, kuru abu pamatā ir viena pamatnostādne – no personas nevar prasīt pildīt saistību, kuras saturu tā nevarēja paredzēt līguma slēgšanas laikā.

Analizējot LR Civillikuma regulējumu, secināts, ka, tā kā tas stingri pieturas pie līguma saistošā spēka principa, kas nosaka, ka līgumi ir jāpilda neatkarīgi no vēlākām grūtībām (CL 1587.pants), tad līdzīgu regulējumu, kā ELTP, Latvijas tiesības neparedz.

Nemot vērā mūsdienu tiesību teorijas atziņas, kā arī citu valstu praksi, izteikts priekšlikums, ka LR Civillikumā noteiktajam *pacta sunt servanda* principam būtu jānosaka izņēmumi, līdzīgi, kā to nosaka modernie līgumtiesību principi. Darbā sniegts konkrēts priekšlikums, kā mainīt LR Civillikuma 1587.panta redakciju.

Nodaļas nobeigumā apskatīti gadījumi, kādos gadījumos starp pusēm beidz pastāvēt līguma pārkāpuma sekas un līdz ar to, kad cietušajam zūd tiesības piemērot pret tiesību pārkāpēju civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus.

Sestā nodaļa

Apstākļi, kas izslēdz atbildību par līguma pārkāpumu

Nodaļā analizēti apstākļi, kas izslēdz civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanu par līguma pārkāpumu, konstatēšanas kritēriji un tiesiskās sekas.

Tiesību zinātnē pastāv doktrīna, saskaņā ar kuru personai neiestājas civiltiesiskā atbildība par līguma neizpildi. Šīs doktrīnas pamatā saduras divi principi. Viens princips nosaka līguma saistošo spēku (*pacta sunt servanda*), saskaņā ar kuru līgumi jāpilda, neskatoties uz jebkādu apstākļu izmaiņu pēc līguma noslēgšanas, savukārt otrs – līguma mērķa princips, t.i., ka puses, slēdzot līgumu, ir stājušas tiesiskajās attiecībās, ņemot vērā tos apstākļus, kādi bija līguma noslēgšanas brīdī, nevis vēlākos apstākļus (*rebus sic stantibus*). Tiesību teorijā atzīts, ka atsevišķos gadījumos pastāv izņēmumi no līguma izpildes pienākuma. Tomēr jāpastāv noteiktiem apstākļiem, kuriem iestājoties, puse var atsaukties uz šo doktrīnu un turpmāk nepildīt ar līgumu uzņemtas saistības.

Tradicionāli anglosakšu tiesības noliedza, ka neiespējamība izpildīt līgumu izslēdz abu pušu atbildību. Tā bija tā saucamā „absolūtā” līgumtiesību izpratne, kas neatbrīvoja līdzēju no atbildības nekādos apstākļos. Izmaiņas anglosakšu doktrīnā tiesību teorijas jomā notika jau 18.gs., kad angļu tiesību zinātnieks L.Leizers formulēja, ka „saistības atkrīt, kad lietu stāvoklis stipri mainās”. Tomēr tiesu praksē izmaiņas notika tikai 19.gs., kad *Taylor v. Caldwell* lietā tiesa nosprieda, ka puse nav atbildīga par līgumsaistību neizpildi, kaut arī līgumā tā šādu atrunu nebija paredzējusi. Izskatot konkrēto strīdu, tiesa radīja jaunu doktrīnu - līguma iziršanas doktrīnu (angļ.val. - *frustration*). Minētās doktrīnas īstenošanas priekšnoteikums ir „radikāla apstākļu izmaiņa” jeb *rebus sic stantibus*.

Pretēji anglosakšu tiesību zemēm, Francijā tradicionāli ir darbojusies t.s. *force majeure* doktrīna, kuras ietvaros darbojas *cause étrangère* un *cas fortuit* doktrīnas. Abās šajās doktrīnās vainas elements tiek uzskatīts par galveno jautājumu, lai noteiktu, vai persona ir atbrīvojama no atbildības.

Saskaņā ar *force majeure* doktrīnu, persona ir atbrīvojama no atbildības, ja viņa nav vainojama neparedzēta notikuma izraisīšanā (objektīvais elements), savukārt saskaņā ar *cause étrangère* un *cas fortuit* doktrīnu, personai nav jāizpilda saistības, ja viņa notikuma dēļ, kas iestājas, nevar izpildīt savu saistību.

Nodaļā secināts, ka atšķirībā no anglosakšu tiesību sistēmas, *force majeure* koncepcija ir šaurāka. Francijas kasācijas tiesa uzsver, ka *force majeure* var tikt attiecināta tikai uz tādiem apstākļiem, kas padara līguma izpildi par neiespējamu un nevis apgrūtina to. Tiesu praksē nepiemēro apstākļu izmaiņas, ekonomiskās izpildes neiespējamības, līguma pamata izbeigšanās vai uzņēmuma komerciālās darbības izbeigšanās doktrīnas.

Vācijas tiesību sistēmā plaši izstrādāts ir jautājums par neparedzamu notikumu iestāšanos un to iedarbību uz līgumu, kā rezultātā Vācijas tiesībām ir bijusi liela ietekme uz citu valstu tiesību sistēmām. Atšķirībā no Francijas, Anglijā un Vācijā kā viens no nepārvarama šķēršļa gadījumiem ir uzskatāms tālāka izpildījuma ekonomiski apgrūtinātais raksturs. Tomēr, kā minēts iepriekš, šāds ekonomiskais apgrūtinājums nav attiecināms uz visiem gadījumiem, piemēram, cenas izmaiņām pirkuma līgumā. Tas saskan arī ar Vācijas tiesu prakses ļoti stingri ievēroto noteikumu, ka attiecīgajiem apstākļiem ir jābūt ar blakus raksturu debitoram.

Ņemot vērā augstākminēto, un attīstoties dažādām nepārvarama šķēršļa teorijām, secināts, ka visās apskatītajās tiesību sistēmās nepārvarams šķērslis iestājas, un līdz ar to puses ir atbrīvotas no saistību izpildes gadījumā, ja:

- a) iestājušies apstākļi ir objektīvi un tos nav ietekmējusi neviena no līgumslēdzēju pusēm,
- b) apstākļi ir iestājušies laika posmā starp līguma noslēgšanu un līguma izpildi,
- c) puses nav uzņēmušās nejaušības risku.

Sekas visās tiesību sistēmās ir vienādas – līgums tiek uzskatīts par automātiski izbeigtu, un nevienai no pusēm nav nekādu prasījuma tiesību pret otru.

Latvijā klauzula darbojas tikai atsevišķos konkrētos gadījumos, t.i., klauzula nav vispārējs noteikums. Latvijas LR Civillikuma 1587.pants nosaka *pacta sunt servanda* principu, tomēr tas nenozīmē, ka Latvijas tiesībās objektīvu apstākļu dēļ nav jāpilda līguma saistības.

Tāpat kā Vācijā, arī Latvijā, risinot jautājumu par nepārvarama šķēršļa iestāšanos, izšķir subjektīvo un objektīvo elementu (CL 1543.p.). LR Civillikums norāda uz nejaušību vai nepārvaramu šķērslī kā objektīvu apstākli, kas atbrīvo parādnieku no līgumsaistību izpildes (CL 1657., 1774.p., 2147.p.), zaudējumu atlīdzības (CL 1773. – 1775.p., 1998.p., 2220.p., 2233.p.), taču LR Civillikums, tāpat kā Vācijas Civillikodekss nedod tiešu nepārvarama šķēršļa definējumu, lai gan LR Civillikumā ir ietverta elastīga pieeja šim jautājumam.

Secināts, ka nepārvarams šķērslis saskaņā ar LR Civillikumu iestājas, ja izpildes neiespējamība ir radusies no nejauša notikuma.

Saskaņā ar LR Civillikuma 1588.pantu viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras puses piekrišanas par arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka tā to neizpilda. Pantā minētais neizpildījums attiecas gan uz subjektīvo, gan objektīvi neiespējamo izpildījumu. Tādējādi LR Civillikums vispārīgi neparedz automātisku līguma izbeigšanos gadījumā, ja saistību izpilde nav iespējama nepārvarama šķēršļa dēļ. Savukārt LR Civillikuma 1589.pants nosaka, ka vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pielaižama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta. Tā kā likumā nav noteikts, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā pusei ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, tad ieinteresētai pusei atliek vienīgi lūgt tiesai, lai tā atceļ līgumu.

Lai arī LR Civillikumā ir ietverta elastīga pieeja nepārvarama šķēršļa institūtam, tomēr CL būtu nepieciešams regulējums par to, kad šķērslis ir jāuzskata par nejaušu, kad nepārvarams šķērslis attiecas arī uz šā šķēršļa radītajām sekām, kā arī būtu jānosaka pienākums pusei, kura uzzinājusi par nepārvaramu šķērslī, paziņot par to otrai pusei, kā arī tas, ar kādiem tiesiskiem aizsardzības līdzekļiem ir apveltītas līgumslēdzēju puses nepārvarama šķēršļa iestāšanās gadījumā.

Lai īstenotu nodaļas nobeigumā izteiktos priekšlikumus nepārvarama šķēršļa regulējuma uzlabošanai LR Civillikumā, piedāvāta jauna papildus LR Civillikuma panta redakcija.

Septītā nodaļa

Latvijas līgumtiesību regulējuma uzlabošana

Latvijā līgumtiesību normu modernizācija ilgu laiku nav intensīvi notikusi. Salīdzinot LR Civillikuma regulējumu ar aktuālajām mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņām, secināts, ka atsevišķos jautājumos LR Civillikums satur mūsdienu civiltiesiskajai apgrozībai neatbilstošu regulējumu.

Analizējot Latvijas līgumtiesību normu modernizācijas ceļus, secināts, ka pastāv trīs veidi, kā uzlabot Latvijas līgumtiesību regulējumu, t.i.:

- 1) esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošana;
- 2) jaunas līgumtiesības, izstrādājot jaunu LR Civillikumu;
- 3) esošā LR Civillikuma piemērošanas uzlabošana, balstoties uz ES un pasaules tiesību institūtu sistēmisku iztulkošanu u.c.

Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas līdz pat šim brīdim LR Civillikuma regulējuma uzlabošana notikusi, izmantojot pirmo iespēju, t.i., esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošanu (pēdējā laikā tiesas, apzinoties esošā civiltiesību regulējuma nepilnību, atsevišķos gadījumos sākušas izmantot arī trešo iespēju - esošā CL piemērošanas uzlabošanu).

Līdz šim veiktās likumdevēja aktivitātes līgumtiesību regulējuma uzlabošanā nevar nosaukt par sistēmiskām. Ir veikti daudzi atsevišķu CL lietu, ģimenes un arī saistību daļas pantu grozījumi, taču tie neattiecas uz pamatnostādņu maiņu.

Secināts, ka, tā kā daudzās jomās LR Civillikums neatbilst mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņām, tas rada vairākas negatīvas sekas:

- 1) līdzīgi savās darbībās nevar izmantot visas mūsdienu līgumtiesību teorijas pamatnostādnes, t.i., neattaisnoti tiek ierobežota līgumtiesību tiesiskā bāze;
- 2) līdzīgiem, lai varētu izmantot mūsdienu līgumtiesību teorijas pamatnostādnes, nepieciešams sastādīt garākus līgumus, kuros jāietver to mūsdienu prasībām atbilstošo regulējumu, ko neparedz CL;
- 3) tiek kavēta ātra civiltiesiskā apgrozība.

Analizējot LR Civillikuma un mūsdienu līgumtiesību atziņas, secināms, ka izmaiņas nepieciešamas tādos fundamentālos līgumtiesību institūtos kā civiltiesiskās atbildības iestāšanās priekšnoteikumi, zaudējumu atlīdzība, līgumsods, saistību izpildes aizturējums, atkāpšanās no līguma, nepārvarams šķērslis u.c.

Lai arī LR Civillikums ir Latvijas saistību un līdz ar to līgumtiesību pamats, tomēr Latvijas tiesību zinātniekiem nevajadzētu LR Civillikumu uztvert kā nemaināmu, bet gan darīt visu iespējamo, lai Latvijā tiktu izstrādāts jauns un mūsdienīgs LR Civillikums, kas vienlaikus būtu moderns līgumtiesību regulējošs normatīvs akts.

Tajā pašā laikā ir skaidrs, ka jauna un moderna LR Civillikuma vai pat tikai saistību tiesību daļas izstrāde prasa daudz pūļu, bet līdz jauna normatīva akta izstrādei personām jāvadās no esošā LR Civillikuma, iespēju robežās veicot atsevišķu (darba nodaļās norādīto) normu satura uzlabošanu.

Promocijas darba galvenie secinājumi un priekšlikumi

Modernizējot Latvijas līgumtiesību normas, vērā ir ņemamas ne tikai atsevišķas modernas tiesību teorijas atziņas, bet arī ES veiktās aktivitātes līgumtiesību normu modernizēšanā un harmonizēšanā, kā arī Eiropas institūciju un tiesību zinātnieku atbalstu guvušie līgumtiesību unifikācijas projekti.

Lai arī tiesību zinātnieku izstrādātie līgumtiesību normu unifikācijas projekti ir vērā ņemams solis vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanas un normu modernizācijas virzienā, tomēr tie pagaidām ir tikai akadēmiska rakstura materiāls, kas pušu tiesiskajās attiecībās ir piemērojams kā tiesību avots tikai gadījumā, ja puses par to ir vienojušās līgumā. Tādējādi minēto dokumentu nenoteiktais juridiskais statuss nav drošs palīgs ES četru brīvību – preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustības brīvības - sekmīgā realizācijā.

Viens no veidiem, kā varētu modernizēt Latvijas līgumtiesību normas, ir iekļauties ES iniciētā kopējā ES normatīvo aktu modernizēšanas un harmonizēšanas procesā. Lai arī no civiltiesiskās apgrozības viedokļa būtu efektīvi vienots ES līgumtiesību regulējums, un tas vienlaikus atrisinātu Latvijas līgumtiesību normu modernizācijas jautājumu, tomēr pastāv pieci šķēršļi vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā:

- atšķirības civiltiesiskajos pamatprincipos;
- atšķirības juridiskajā domāšanā;
- atšķirības juridiskajā (procesuālajā) procedūrā.

- atšķirības ES direktīvu ieviešanā dalībvalstu normatīvajos aktos;
- pretrunas un neskaidrības ES direktīvās.

Bez minētajiem šķēršļiem kā apstākļi, kas kavē vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanu, jāmin sekojoši:

- vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā nepieciešams rast kompromisu starp visām Eiropas tiesību nacionālajām sistēmām, kas katras valsts jurisprudences tradīciju (nacionālā līmenī nostiprinājušos doktrīnu) dēļ ir praktiski neiespējami. Par to liecina arī neveiksmi piedzīvojušais Eiropas konstitūcijas pieņemšanas mēģinājums;
- vienotu Eiropas līgumtiesību radīšana ir Eiropas Savienības mērķis, taču jaunradīto civiltiesību aktu varētu uzskatīt tikai par starptautiskas organizācijas (ES) vienotu civiltiesību aktu kopumu, bet ne pilnīgu Eiropas līgumtiesību unifikāciju, jo tiesību harmonizācijā saskaņā ar Eiropas Parlamenta rezolūciju tiktu iesaistītas tikai ES valstis;
- normatīvo aktu nesaskaņotība, t.i., disharmonija izpaužas ne tikai horizontālā līmenī, t.i., dalībvalstu savstarpējo tiesību sistēmu līmenī, bet arī vertikālā līmenī (direktīvu līmenī) jeb ES tiesību sistēmas līmenī.

Lai arī pastāv atšķirīgi direktīvu regulējumi un atšķirīgi direktīvu ieviešanas veidi, un to rezultāti, risinājums nevar būt pāriešana no „minimālo standartu principa” uz „vienādo standartu principu”. Šādā gadījumā ES dalībvalstu loma samazinās līdz minimumam, jo direktīvas tiktu ieviestas tieši un precīzi, kas nozīmētu to tiešo iedarbību jeb ES regulu statusa piešķiršanu. Šādas sistēmas ieviešana radītu līgumtiesību harmoniju visu ES dalībvalstu līmenī, taču ar to likumdevēja tiesības tiktu nodotas ES, atstājot ES dalībvalstu parlamentiem simbolisku nozīmi direktīvu ieviešanā.

Ņemot vērā promocijas darbā veikto analīzi, ir izvirzīti sekojoši galvenie secinājumi un priekšlikumi:

1. ELTP ir vērā ņemams vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanas mēģinājums, kura pamatā ir ņemtas atsevišķu Eiropas valstu līgumtiesību tradīcijas, panākot iespējamo kompromisu, t.sk., starp atšķirīgām tiesību sistēmām – kontinentālās Eiropas tiesību sistēmu un anglosakšu tiesību sistēmu.

Lai arī ELTP pašlaik nav oficiāli atzīts tiesību avots, tomēr to saturs un ietvertās modernizācijas novitātes var būt par pamatotām vadlīnijām jaunu līgumtiesību normu radīšanā gan atsevišķās Eiropas valstīs, gan visā Eiropā kopumā.

2. Lai arī ELTP satur līgumtiesību pamatprincipus, tomēr sekojošu iemeslu dēļ tie neatbilst vispārīgo tiesību principu jēdzienam un līdz ar to nav uzskatāmi par oficiālu tiesību avotu:

- a. vispārīgos tiesību principus identificē un formulē, vadoties no oficiālo tiesību vispārīgā gara. Tā kā ELTP nav oficiāli rakstītās tiesības, tad tajos ietvertie principi nav uzskatāmi par tiesību avotu.
- b. tie vispārīgie tiesību principi, kas pārņemti ELTP no ES dalībvalstu nacionālām tiesībām, pastāvēja jau pirms ELTP radīšanas un līdz ar to ir piemērojami arī bez ELTP.
- c. ELTP satur arī regulējumus, kas līdz šim nav atrodamī nevienu tiesību sistēmā, kā arī ietver kompromisu starp dažādu ES dalībvalstu tiesību regulējumu. Tā kā vispārīgie tiesību principi ir katras tiesību sistēmas tradīcijas un gars, savukārt ELTP nav kādas vienas tiesību sistēmas

regulējuma apkopojums, tad nav pamata atzīt, ka ELTP satur līgumtiesību vispārējos tiesību principus, kurus tiesas var piemērot jebkurā brīdī;

d. pagaidām nav pamata atzīt, ka ELTP atbilstu *lex mercatoria* statusam;

Tomēr nevar noliegt, ka ELTP satur arī atsevišķus principus, kas ir vienveidīgi visā romāņu-ģermāņu tiesību sistēmā (piemēram, līguma saistošais spēks, zaudējumu atlīdzības princips u.tml.), līdz ar to kā ELTP pozitīvā loma ir jāmin iespēja noskaidrot vai precizēt atsevišķu nacionālo tiesību jomā esošo līgumtiesību principu saturu un jēgu, kā arī iespēja rast jaunu pieeju atsevišķu nacionālo līgumtiesību jautājumu regulējumā.

3. Eiropas Komisija pagaidām neplāno izmantot ELTP kā galveno instrumentu vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā, bet tā vietā kā ātrāk sasniedzamu tālākās virzības mērķi ir izvirzījusi uzdevumu izstrādāt ES līgumu tipveida noteikumus (modeļus), sākotnēji tikai vienkāršiem jeb ikdienišķiem līgumiem. Eiropas Komisijas izteiktie ierosinājumi šā mērķa sasniegšanā nedos lielu progresu vairāku iemeslu dēļ:

- 1) vienkāršu līgumu slēgšanā arī pašlaik nepastāv īpašas problēmas, jo līgumu pamatnoteikumi visās ES dalībvalstīs ir ļoti līdzīgi;
- 2) gandrīz visās ES dalībvalstīs jau darbojas vienoti noteikumi atsevišķu līgumu regulācijā, piemēram, 1980. gada ANO Vīnes konvencija „Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”, 1956.gada Konvencija „Par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu (CMR)”, Konvencija „Par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR)” u.c.;
- 3) tipveida noteikumi nedos risinājumu gadījumā, ja starp pusēm izceļas strīds par līgumu saistību pienācīgu izpildi, atbildību par lietas trūkumiem, zaudējumu atlīdzību u.c. Šādā gadījumā jāpiemēro attiecīgās ES dalībvalsts normatīvie akti, izvēloties piemērojamo tiesību sistēmu un piekritību;
- 4) tipveida noteikumi nesniegs risinājumu līguma saistību izpildes nodrošināšanā vai līguma atzīšanā citā valstī. Atsevišķu tipveida noteikumu radīšana bez vienotas normatīvo aktu bāzes, kas regulētu pirmslīgumiskās attiecības, līguma noslēgšanas jautājumus, līguma neizpildes jautājumus, zaudējumu atlīdzības noteikumus utt., nesniegs vēlamo rezultātu.

Tādējādi Eiropas Komisijas iniciatīva vienotu tipveida noteikumu izstrādē sniegs vairāk tehniskus uzlabojumus pārrobežu darījumos, bet neizpildīs Eiropas Parlamenta vairākās rezolūcijās pausto vēlmi radīt vienotas Eiropas līgumtiesības. Neskatoties uz to, tas ir vērtējams kā pozitīvs solis tālākai virzībai vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā.

4. Gan ELTP, gan citos līgumtiesību aktos pamatoti liela vērība pievērsta civiltiesiskajiem aizsardzības līdzekļiem, taču joprojām tiesību zinātnē nav vienots līgumisko civiltiesisko aizsardzības līdzekļu definējuma. Tā kā civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir plašāks par civiltiesiskās atbildības jēdzienu, darbā piedāvāta sekojoša definīcija:

Civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir tiesību institūts, ko cietušais ar vai bez tiesas starpniecības piemēro tiesību normas prettiesiska pārkāpuma gadījumā pret pārkāpēju, un kas piešķir cietušajam tiesības veikt darbības, kas mazina vai novērš cietušā tiesisko interešu aizskārumu, vai nodrošina tiesisku pienākumu pārkāpējam izpildīt saistības, atlīdzināt izdarītā pārkāpuma rezultātā nodarītos un līguma slēgšanas laikā no tiesību pārkāpēja viedokļa paredzamos zaudējumus vai arī citādi pēc iespējas atjaunot cietušā tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas bijis pirms pārkāpuma, un/vai samaksāt līgumsodu, vai būtisku apstākļu izmaiņu gadījumā piešķir tiesības grozīt saistību raksturu.

5. Autors kā pamatotu cēloņsakarības hipotēzi izvirzījis „nepieciešamās paredzamās cēlonības teoriju”.

Saskaņā ar šo teoriju cēloņa radītām tiesiskām sekām ir jābūt tikai nepieciešamā sakarībā (tiešs un netiešs cēlonis), bet ne nejauša gadījuma sakarībā, pie tam, nosakot pārkāpuma rezultātā radītās sekas, ir jāņem vērā tiesību pārkāpēja kā saprātīgas personas spēja paredzēt radušās sekas. Tādējādi saskaņā ar šo teoriju cēloniskā sakarība ir konstatējama, ja prettiesiska rīcība ir tiešs vai netiešs tiesisko seku cēlonis, pie tam tās ir ierobežotas ar zaudējumu paredzamības principu, kas sašaurina uz cēloni attiecināmo radīto seku rezultātu.

6. Anglosakšu tiesību sistēmā līgumtiesiskā atbildība ir objektīva atbildība, un tāds subjektīvi tiesisko attiecību aspekts kā vaina, nav priekšnoteikums, lai personai iestātos civiltiesiskā atbildība. Šajā sistēmā, kurā, nosakot līguma pārkāpuma sekas, galvenais uzsvars tiek likts uz to, kādus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus cietusī puse var piemērot pret tiesību aizskārēju, nav nepieciešams konstatēt vainas esamību. Anglosakšu tiesību sistēmā konstatē likumā noteiktus gadījumus (attaisnojumus), saskaņā ar kuriem līguma pārkāpums netiek uzskatīts par prettiesisku, savukārt kontinentālā Eiropas tiesību sistēmā, cita starpā, konstatē arī, vai tiesību aizskārēja darbībā (bezdarbībā) nav saskatāma vaina.

7. ELTP, UNIDROIT un CISG kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu neparedz vainas konstatēšanu, līdzīgi kā tas ir arī anglosakšu tiesību sistēmas līgumiskajā atbildībā. Šīs juridiskās konstrukcijas pieeja ir balstīta uz to, kādi civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi var tikt piemēroti pret tiesību aizskārēju, bet nevis kāda atbildība iestājas tiesību aizskārējam. Minēto civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošana ir atkarīga no tā, vai personas darbības ir tiesiskas vai prettiesiskas, bet nevis, vai personas darbībās ir saskatāma vaina.

Lai arī gan anglosakšu, gan kontinentālās Eiropas tiesību sistēma operē ar tādiem tiesību institūtiem kā neuzmanība vai nodoms, tomēr anglosakšu tiesību sistēmā tie, pretēji kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, netiek saistīti ar vainas pakāpes jēdzienu, bet gan ar likumā fiksētu priekšnoteikumu konstatēšanu, kuru esamība attaisno vai neattaisno personas rīcību saskaņā ar likumu.

8. Civiltiesībās vainas noteikšanā nav nozīmes personas attieksmei (nodomam vai neuzmanībai - kā personas iekšējās gribas izpaudumam) pret savām uzņemtajām saistībām un pārkāpuma sekām, bet objektīviem apstākļiem, ar kuru palīdzību tiek konstatēts, vai persona ir rīkojusies vainojami, vai nav, t.i., vai viņai var pārmest likuma neievērošanu. Lai iestātos civiltiesiskā atbildība, nav svarīgi, kāda ir personas attieksme pret izdarīto pārkāpumu, bet svarīgi ir, ka persona rīkojusies vainojami, - pat ja attieksme bijusi nevainojama.

9. Civiltiesībās nodoma vai neuzmanības konstatēšana neparedz mīkstākas vai bargākas pārkāpējam piemērojamās civiltiesiskās atbildības sekas (tas izskaidrojams ar to, ka civiltiesisko sankciju loma ir kompensācijas došana cietušajam, nevis pārkāpēja sodīšana). Līdz ar to šāds iedalījums kalpo nevis tam, lai noteiktu kādas personas attieksmi pret izdarīto pārkāpumu un piemērojamo civiltiesiskās atbildības apmēru, bet gan kā mēraukla, kā atsevišķos gadījumos nošķirt tiesisku rīcību no prettiesiskas, atzīstot, piemēram, ka atbildību nevar uzlikt vieglas neuzmanības gadījumā.

10. Normas, kuras satur vainas tiesību institūtu, ir ietvertas CL, tašu tās vienlaikus norāda uz tiesiskas vai prettiesiskas personas darbības (bezdarbības) konstatēšanas priekšnoteikumiem. Tādējādi Civillikums vainu ir saistījis ar prettiesiskas rīcības faktu, kas nozīmē, ka prettiesiskas rīcības konstatēšana automātiski izslēdz vainas neesamību.

CL 1635.pantā norāde „././ ciktāl viņu par šo darbību var vainot” nenozīmē, ka nepieciešams konstatēt arī vainu, lai iestātos pantā minētās tiesiskās sekas. Ar vārdiem „././ ciktāl viņu par šo darbību var vainot” saprotama objektīvi konstatējama personas prettiesiskas rīcības un cēloņsakarības rezultātā radušos kaitējuma seku attiecināšanu uz pārkāpēju, t.i., ka persona atbild par to kaitējumu, kas radies sakarā ar viņas prettiesisko rīcību. Nosakot, vai persona ir rīkojusies prettiesiski (vainojami), vai nē, tiek meklēti likumā norādītie gadījumi (izņēmumi), kad personas rīcība nav uzskatāma par prettiesisku.

11. Pirmslīgumiskajās attiecībās, no vienas puses, pastāv vispārējais princips, ka tiesību pārkāpējam ir jāatlīdzina otrai pusei visi zaudējumi, t.i., gan mantiskās vērtības samazinājums (latīņu.val. - *damnum emergens*), gan atrautā peļņa (latīņu val. - *lucrum cessans*), bet, no otras puses, tajās nepastāv pienākums noslēgt līgumu. Ņemot vērā pirmslīgumisko attiecību izcelšanos un tās pamatu, jāatzīst, ka cietusī puse nevar prasīt no otras puses zaudējumus, kas pamatojas ar atrauto peļņu, t.i., aprēķinot zaudējumu apjomu, cietusī puse nevar tikt nostādīta tādā situācijā, it kā tā būtu līgumiskajās attiecībās ar pārkāpēju, jo labas ticības un godīgas rīcības neievērošana nav tiešā cēloņsakarībā ar to, ka līgums netika noslēgts. Tādējādi pirmslīgumiskajās attiecībās cietusī puse var prasīt no pārkāpēja tikai tos zaudējumus, kas pamatojas uz tagadējās mantas samazinājumu.

12. Regulējums attiecībā uz konfidencialitātes pienākuma ievērošanu Civillikumā nav atrodams.

Atsevišķos gadījumos var piemērot CL 2391.pantu par netaisnu iedzīvošanos, kas nosaka, ka *nevienam nav tiesības netaisni iedzīvoties otram par ļaunu un uz tā rēķina*. Tā kā vispārējais atprasījums iedzīvošanās dēļ ir paredzēts tiem gadījumiem, kad atbildētājs ir ieguvis mantisku labumu uz prasītāja rēķina, taču ne no prasītāja mantas, tad šis pants konfidencialitātes informācijas izmantošanas gadījumā ir piemērojams, ja otra puse šīs informācijas izmantošanas rezultātā ir guvusi mantisku labumu. Savukārt regulējums attiecībā uz konfidencialitātes informācijas izpaušanu, kas pašam izpaudējam nerada mantisku labumu, bet rada tikai kaitējumu otrai pusei, CL neparedz, tādēļ būtu nepieciešams ietvert CL regulējumu par pārkāpumiem pirmslīgumiskajās attiecībās, nosakot, ka:

- 1) pusēm ir pienākums pirmslīgumisko sarunu vešanu veikt labā ticībā, kā arī
- 2) ievērot informācijas konfidencialitāti neatkarīgi no tā, vai līgums vēlāk tiek noslēgts, vai nē.

13. Pilnas zaudējumu atlīdzības principa bezatrunu esamība (ar CL 1776.p. izņēmumu) CL neatbilst taisnīguma un proporcionalitātes kritērijiem, tādēļ nepieciešams CL noteikt regulējumu, saskaņā ar kuru atlīdzināmi ir tikai tie zaudējumi, kurus tiesību pārkāpējs kā saprātīga persona paredzēja vai tai vajadzēja paredzēt.

Arī citu valstu regulējumi nosaka, ka seku apjoms, uz kuru attiecas personas atbildība, aprobežojas ar tām sekām, kuras minētā persona varēja un viņai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī. Pilnas zaudējumu atlīdzības principa piemērošanai kā

priekšnoteikums ir zaudējumu paredzamība līguma slēgšanas laikā, kas, tādējādi, ierobežo to seku loku, par kuru ir atbildīga līgumu pārkāpusī puse.

14. Zaudējumus kā atlīdzināmu kategoriju darbā ierosināts Civillikumā definēt sekojoši: zaudējumi ir naudas izteiksmē nosakāms cietušā mantas samazinājums vai neiegūtais labums kā mantiska rakstura negatīvo seku izpausme, ko tiesību pārkāpējs paredzēja vai viņam kā saprātīgai personai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī, un kas rodas no cietušā tiesību prettiesiska, vainojama (neattaisnojama) aizskārums, un kas ir cēloņsakarībā ar kaitējuma rašanos.

15. CL nepieciešams pilnveidot līgumsoda regulējumu, līdzīgi kā daudzās Eiropas valstīs un ELTP nosakot, ka tiesai ir tiesības samazināt līgumsoda apmēru, ja tas ir pārlietu liels un netaisnīgs. Kā nepieciešamo papildinājumu varētu noteikt sekojošu – līgumsodu tiesa nevar noteikt mazāku par cietušajai pusei nodarīto zaudējumu apmēru. Tādējādi CL 1717.pantu varētu papildināt, ka *tiesai pēc parādnieka lūguma ir tiesības samazināt līgumsoda apmēru, ja tas ir pārlietu liels un netaisnīgs.*

16. Ņemot vērā civiltiesiskās apgrozības intereses, būtu nepieciešams ietvert CL regulējumu, kas paredzētu cietušai pusei tiesības aizturēt savu izpildījumu, līdz netiek veikts otras puses izpildījums. Tomēr šādi grozījumi ir jāsaista ar nepieciešamību CL noteikt līguma pārkāpumu iedalījumu būtiskos un nebūtiskos, līdzīgi kā tas ir ELTP un UNIDROIT principos, tādējādi izvairoties no situācijas, ka cietusī puse savu izpildījumu aizturētu pie jebkuraniecīga līguma pārkāpuma.

17. Nepieciešams veikt izmaiņas CL, paredzot tiesības vienpusēji izbeigt līgumu otras puses būtiskas neizpildes gadījumā.

Ar pārkāpumu iedalījumu būtiskajos un nebūtiskajos varētu papildināt CL 1588.pantu (par pamatu ņemot ELTP regulējumu) šādā redakcijā:

„1588. Viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras piekrišanas pat arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka tā to neizpilda, izņemot gadījumu, ja līguma neizpilde ir būtiska. Par būtisku līguma pārkāpumu jāuzskata, ja pastāv vismaz viens no šādiem apstākļiem:

1) neveiktā izpildījuma rezultātā netiek sasniegts līguma mērķis,

2) neizpildes rezultātā cietusī puse nevar saņemt to, ko tai jāsaņem saskaņā ar līgumu, izņemot gadījumu, ja otra puse neparedzēja un nevarēja paredzēt šādas sekas,

3) neizpilde ir veikta ar nodomu un dod cietušai pusei iemeslu uzskatīt, ka izpildījums netiks veikts

Līguma vienpusējas izbeigšanas gadījumā cietušai pusei ir pienākums rakstveidā par to paziņot pārkāpējam.”

18. ELTP un UNIDROIT līgumtiesību principi paredz apstākļu izmaiņu klauzulu, kas rada pusēm pienākumu veikt pārrunas par līguma izmaiņām, ja līguma izpilde kādai no pusēm ir kļuvusi pārlietu apgrūtinoša.

Analizējot šo jautājumu Latvijas tiesībās, jāsecina, ka, tā kā CL stingri pieturas pie līguma saistošā spēka principa (CL 1587.pants), tad līdzīgu regulējumu kā ELTP 6:111.pantā Latvijas tiesības neparedz.

Ņemot vērā jaunākās tiesību teorijas atziņas, kā arī citu valstu praksi, CL ir jānosaka izņēmumi, par pamatu ņemot citu valstu un ELTP regulējumus. CL 1587.pants būtu izsakāms sekojošā redakcijā:

„1587. (1) Tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto un nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.
(2) Gadījumā, ja saistību izpilde kļūst pārmērīgi apgrūtināta sakarā ar objektīvām apstākļu izmaiņām, pusēm ir pienākums veikt pārrunas, lai izmainītu līgumu vai to izbeigtu. Līdzējs var atsaukties uz apstākļu izmaiņu klauzulu, ja:

- 1) apstākļu izmaiņa ir notikusi pēc līguma noslēgšanas,
- 2) tiesību aizskārējs kā saprātīga persona apstākļu izmaiņu nevarēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī,
- 3) tiesību aizskārējs nebija uzņēmies apstākļu izmaiņu risku.

(3) Ja puses nespēj panākt vienošanos par līguma izmaiņām vai tā izbeigšanu, jebkura no pusēm ir tiesīga prasīt tiesai:

- 1) izbeigt līgumu, nosakot tā beigu datumu,
- 2) pārveidot līgumu, vienlīdzīgi sadalot ieguvumus un zaudējumus starp pusēm apstākļu izmaiņu dēļ.

(4) Papildus tiesa var uzlikt par pienākumu atlīdzināt pusei zaudējumus, ko tā cietusi, ja otra puse atteikusies no sarunām vai arī pārtraukusi tās pretēji labai ticībai.”

19. CL nav pietiekami regulēts nepārvaramas varas (šķēršļa) jēdziens un sekas, kādas pusēm iestājas nepārvarama šķēršļa gadījumā. CL būtu nepieciešams papildināt ar sekojošu pantu:

„1588.a. (1) Puses neizpilde ir attaisnojama gadījumā, ja tā pierāda, ka pastāv šķērslis ārpus tās kontroles un ka saprātīgi nav varēts paredzēt šādu šķērslī līguma noslēgšanas laikā vai arī no šķēršļa nevarēja izvairīties, vai pārvarēt tā sekas.

(2) Ja šķērslis ir tikai īslaicīgs, neizpilde ir attaisnojama šā panta izpratnē tikai periodā, kurā šķērslis pastāv.

(3) Neizpildījušai pusei saprātīgā laika periodā, kopš tā ir uzzinājusi, vai tai vajadzēja uzzināt par šķēršļa esamību, jāpaziņo otrai pusei par šķērslī un tā ietekmi uz izpildi. Otra puse ir tiesīga prasīt zaudējumu atlīdzību, ja šāds paziņojums nav saņemts.”